

Вікторія Кондратюк

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ПОЛЬОВА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ «СТРАХ»
У ТВОРІ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА
«ДИТЯЧА МОГИЛА»

У дослідженні проаналізована польова структура концепту «страх» у творі «Дитяча могила» М. Костомарова. Метою дослідження є простежити, завдяки якому пласту, ядерному чи периферійному, вербалізований концепт у творі.

Ключові слова: польова структура, концепт, ядро, периферія.

The study analyzed the field structure of the concept “fear” in the work “Child’s Grave” by M. Kostomarov. The aim of the research is to trace through which layer, core or peripheral, the concept is verbalized in the work.

Keywords: field structure, concept, core, periphery.

Оповідання Миколи Костомарова «Дитяча могила» є прикладом готичного жанру, характерного для української літератури ХІХ століття. Українська готична література представлена, як правило, на сторінках малої прози. Серед її авторів є як майже забуті письменники, так і відомі особистості: Т. Шевченко, М. Вовчок, І. Франко, В. Стефаник, П. Куліш. Готичні прозові твори є невід’ємною спадщиною української літератури, хоч цей жанр досить довго маргіналізували та майже не досліджували [3, с. 216].

В українському літературознавстві вивчення готичного жанру почалося ближче до кінця ХХ ст. — початку ХХІ ст. У 2000 році

вийшла «Антологія українського жаху», де було зібрано твори 32 українських письменників [1]. В українській готиці події відбуваються на природі — надзвичайно гарній і водночас таємничій. Щодо змістового наповнення, то українській готичній літературі притаманні не лише елементи фантастики та фольклору, а й висвітлення морально-етичних та філософських проблем. Також однією з особливостей цих творів є наявність концепту «страх», який знайшов своє вираження у моторошних історіях про потойбічний світ, чортів, відьом, духів. У цій роботі ми детально розглянемо польову структуру цього концепту в оповіданні Миколи Костомарова «Дитяча могила», його ядерний (чуттєво-візуальний образ) та периферійний (інтерпретаційне поле) пласти [2, с. 218–219].

Результати нашого дослідження свідчать, що у цьому творі ядро концепту «страх» вербалізується у кількох словосполученнях: «**жахливий** злочин, що трапився в давні часи»; «**страхатися**»; «**страшно**»; «**лякати** несусвітніми **страхами**». Лексеми виражені через дієслова — страхатися, лякати; прикметник — жохливий; прислівник — страшно; займенник — страхами. Отже, концепт «страх» майже не вербалізований через ядро концепту, ми може виокремити тільки 5 лексем.

Натомість «страх» досить різноманітно виражений у периферійній зоні.

У творі «Дитяча могила» «страх» викликає, перш за все, зображення місця основних подій: «є місце, яке називають Камінням, де аж сорок дві могили стоять одна біля одної, а посередині одна дуже висока, вічно з голою вершиною, позбавлена трави від сонячної спеки», «У могил є свої особливі назви, наприклад: Гостра, Чорна, Широка, Гудун-могила, Козарська могила», «Одна така могила стоїть собі окремо на відстані півверсти і називається Дитячою». Також наведений опис власних назв могил, які відображають похмуру атмосферу місця («Гостра, Чорна»), і наявність тут «дитячої могили» викликають відчуття тривоги.

У творі зображено міфологічних та фольклорних персонажів: **відьма** — у творі герой каже, що Кулина «відьма і зарані змовилася з духами, щоб перешкодити їм дістати скарб» та «тепер нечиста сила творитиме нам різні перешкоди»; **чорт, дідько**; біблійні негативні персонажі **сатана** і **диявол**, які є синонімами до образу чорта; абстрактна потойбічна/нечиста сила — «так і здається, ніби яка сила тобі землю підкидає з ями», «нечиста сила заманює людей на загибель душі і тіла».

Атмосферу нагнітання та страху впродовж усього твору створюють епітети: характеристика людей — «остання жєброта, в якій нема ні коня, ні вола, хто не може орати землі», «Охрім ... був, либонь, найбідніший з-поміж своєї братії», «був і бідний, і лінивий, отаке собі ледащо»; опис та інтер'єр помешкання — «кривобока хата рудої барви з напівзогнилим димарем із хмизу стирчала окрай села майже без обійстя й огорожі», «не було жодної хатньої звірини окріч кішки, незвичайно худуючої, приреченої добувати собі їжу полюванням». Таку характеристику ми не можемо прямо відносити до такої, яка викликає страх, проте автор подібним описом створює ефект нагнітання, приреченості головного героя Охріма, який перебуває у настільки жалюгідному становищі, що готовий на все заради того, аби хоч трохи розбагатіти. Тут можемо говорити про такий прийом, як **suspense** — автор нарощує тривогу та інтригу, ми розуміємо що персонаж от-от наважиться на якийсь лихий вчинок.

У творі чимало епітетів, які характеризують психологічний стан людини: «у відчаї голосила мати, схопила себе за волосся і з диким сміхом щодуху кинулася бігти полем», «Кулина, вся скривавлена, розтріпана, була зовсім божевільна»; характеристика предметів: «прокляті гроші», «сатанинські гроші», «трухляві перегнїлі кістки».

Атмосферу жаху вербалізують іменники **кістки, черепи, щелепи із зубами, пальці, коліна, ребра**, адже вони подані у контексті того, що ці частини тіла лежать на місці основних подій —

дитячій могилі, і автор вказує, що це скоріш за все людські кістки. Страх викликає саме усвідомлення картини, тут також працює прийом нагнітання, який наближає до кульмінації твору.

Елементи концепту «страх» також вербалізовані у фразеологізмах та виразах автора: **продавати душу** – втрачати свою гідність, давати згоду служити комусь; «поки чорти... у **смолу** не потягнуть» – смола за віруваннями кипить у пеклі, відповідно за свої гріхи герой твору потрапить у пекло – місце під землею, куди потрапляють душі померлих грішників для вічних мук.

Отже, у творі Миколи Костомарова «Дитяча могила» концепт «страх» вербалізований у ядрі тільки через 5 лексем, натомість у периферії він виражений через зображення біблійних та фольклорних персонажів, епітети, іменники, фразеологізми, які викликають відчуття нагнітання та, як результат, жаху.

Список використаних джерел

---

1. Антологія українського жаху / упоряд. В. Пахаренко ; Асоціація підтримки української популярної літератури. Київ, 2000. 800 с.
2. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 212–222.
3. Шевченко І. С. Дискурс і когнітивно-комунікативна парадигма лінгвістики. *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя проф. М. Кочергана* : зб. наук. статей / відп. ред. У. О. Тараненко. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2006. С. 148–158.